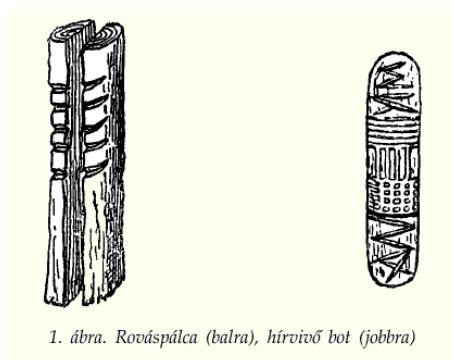

Az írás előzményei

Mielőtt a mai értelemben vett írás kialakult volna, az emberek már kitaláltak és használtak olyan segédeszközöket, amelyek segítséget jelentettek az elfelejtett momentumok felidézésében, illetve fontos események, dolgok közlését is lehetővé tették. Ezeknek az írást megelőző jelrendszereknek a tanulmányozására lehetőségük adódik az afrikai, ausztráliai, csendes-óceáni szigetvilágban élő természeti népeknél, másrészt viszont az ún. civilizált népek is megtartottak népszokásként régi közlésmódokat. Ilyenek voltak:

Rováspálcák

Az emlékezet felfrissítését szolgálják, hiszen elsősorban a kölcsönadott értékeket, adósságokat tartották nyilván úgy, hogy az összeg nagysága a botra kerülő bevágások (rovások) módjából és számából derült ki. A rovásfákon jobbról balra követték egymást a jelek. Kelet-Európában a csikósok, juhászok és más állattartók használták. Angliában a 1834-ig szokás volt az adófizetést rováspálcákon nyugtázni. Ebben az évben égették el a rovásbotokat a parlament (!!!) épületében, amely ettől ki is gyulladt. A rováspálcákra való feljegyzések hagyományát őrzi nyelvünkben a "sok van valakinek a rovásán" kifejezés. Bár a szokás már eltűnt, a nyelv még "emlékszik" rá.

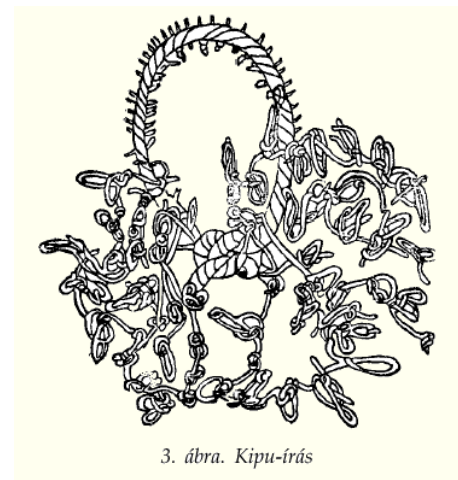
1. ábra. Rováspálcák (balra), hírvivő bot (jobbra)

Hírnökbot

Részben az emlékezetet támogatták, de egyben titkos üzenetek küldésére is alkalmasak voltak ezek az ausztráliai őslakosok által kifejlesztett eszközök. Ha a feljegyzéseket maga a hírnök is el tudta "olvasni", akkor számára segítséget jelentett az üzenet tartalmának felidézésében - egyben igazolásként is használhatta egy-egy veszélyesebb küldetés esetén. Amennyiben a küldött nem ismerte az üzenetet hordozó jeleket, akkor a feladó és a címzett biztosíthatták annak titkosságát.

Csomójelek

Ma is használjuk ezt a figyelmeztetést: "Köss csomót a zsebkendődre", ha arra hívjuk fel a másik ember figyelmét, hogy nagyon fontos dolgot kell megjegyeznie. A kínai hagyomány szintén a csomójeleket tartja az emlékeztetés legősibb eszközének. A kínainál jóval bonyolultabb csomórendszer maradt fenn az inkák, Peru őslakói hagyományában. A 15-16. század fordulóján hatalmuk Peru, Bolívia és Ecuador területére is kiterjedt, egy ekkora állam már nem nélkülözhetette a gazdasági kimutatásokat. A kipuk - így hívták a csomós fonalakat - gyakorlatilag statisztikák, tehát számadatok feljegyzésére szolgáltak. A kipu alapzsinórból és rákötött mellékfonalakkból állt. A zsinór színe a tárgyat jelezte, amire az adatok vonatkoznak: pl. a sárga az aranyra, a fehér az ezüstre, a zöld a gabonára, a kék a vallás dolgaira, a bíbor a hadsereg ügyeire, a vörös az inkák vagyontárgyaira vonatkozóan adtak mennyiségi felvilágosítást annak, aki meg tudta fejteni őket.

3. ábra. Kipu-írás

Kagylófüzér

A Nyugat-Afrikában élő négek üzenetváltásra használták, használják napjainkban is a kagylókat. Ezeket a füzereket arakónak hívják, és a kagylók száma, helyzete határozza meg az üzenet tartalmát. Pl. két kagyló nyílásával egymás felé fordítva a barátságot, fordított helyzetben pedig az ellenségeskedést jelzi. Az észak-amerikai indiánok is használtak kagylókat, de már nemcsak a szám illetve a helyzet volt tartalmilag meghatározó, hanem a színek is. Ezeket a színezett füzereket hívták vampumnak. Gyakran előfordult, hogy övet készítettek belőle, és ebbe szőtték bele magát az üzenetet.

Tulajdonjegy (billog)

Állattenyésztéssel foglalkozó népek használták ezeket a jeleket, így jelezvén a tulajdonos kilétét. Az állattartó gazdák egy vaspálcára rávésettek valamilye kis ábrát, amelyet megtüzesítve az állatok bőrébe vagy szarvába nyomtak, a billoggal mások számára is egyértelművé téve a tulajdonos kilétét. A leggyakoribb jelek közé tartoztak a madárláb, kereszt, kör, csillag, sarló, kehely, szív.

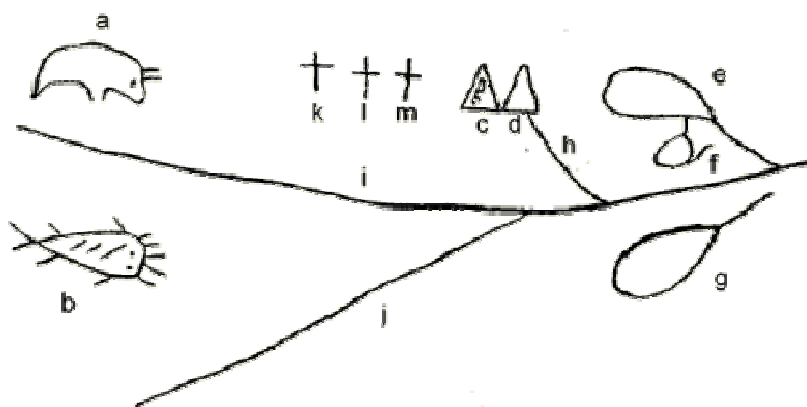
Fejlődés a barlangrajzoktól a betűírásig

Az őskorral foglalkozó kutatók a mai napig sem tudták egyértelműen megállapítani a barlangrajzok funkcióját. Mi célt szolgáltak? Csak tehetséges művészek akarták így bemutatni az őket körülvevő világot? Esetleg valamilyen esemény emlékét kívánták így megőrizni maguk és az utókor számára? Előfordulhat, hogy a rajzok mágikus hatalommal rendelkeznek, a vallási szertartásokon játszottak fontos szerepet? A kérdések árnyalt és pontos megválaszolására a hatalmas időtávlat miatt nem valószínű, hogy sor kerülhet, az írás története kapcsán talán nem is ez a fontos. Számunkra igazán lényeges kérdés a rajzok átalakulása lehet. A kőkor korábbi szakaszaiból származó leletek nagyon élethűek, színesek - itt példaként az altairai vagy a Lascaux-ban talált gyönyörű barlangképek említhetők. Ám a mezolitikum (Kr.e.9000 k. - Kr.e. 5000 k.) sziklarajzain már mozgásban ábrázolták az embert és az állatokat, ráadásul egyre stilizáltabb formában, csak pár vonással, a lényegre szorítkozva utaltak az ábrázolandó tárgyra, személyre.

Ez az átalakulás vezetett el a képírás jeleihez. A képírás (piktográfia) jellemzője, hogy jelei bármilyen nyelven "olvashatóak", hiszen nem hangértéket jelöl egy-egy ábra, hanem az ábrázolt tárgyra utal. A piktográfiából fejlődött ki a fogalomírás (ideográfia) akkor, amikor a jelek már nemcsak a konkrét tárgyra utaltak, hanem az ahhoz kapcsolódó elvont fogalmakra is. Így például a láb képe a menés, járás jelentését is kifejezte. Ez a változás azt feltételezi, hogy azok, akik e jeleket értelmezték, azonosan oldják fel, foglalják szavakba azokat. Mindehhez szükség volt egyfajta közmegegyezésre, hiszen komoly együttgondolkodást feltételezett az írás - olvasás képessége már ezen a viszonylag alacsony hatékonyságú szinten is. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy bár a valóság egyre nagyobb szeletét voltak képesek így rögzíteni az írástudók, az ideogrammák nem rögzítettek hangértékeket, ezért különböző népekhez tartozó, más nyelvet beszélő emberek is értették jelentésüket.

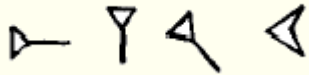
Képirás

Most tekintsünk meg néhány tipikus példát. 1849. január 27-én az odzsibua indiánok az Egyesült Államok elnökének képirásos kérvényt nyújtottak be; ebben igényt támasztottak a nagy Felső-tó mellett elterülő kisebb tavak vidékére; a kérvényezőket Oskabavisz vezetői totemállata, a daru képében; minden társának szemét és szívét vonal köti össze az övével, annak jeléül, hogy egyformán látják a dolgokat és együtt éreznek; Vaimittagonz, Ogomagosz és Mukomiszdainsz, a kis teknősbéka mind a nyest toteméhez tartoznak; Omuskoze a medvecsalád tagja, a következő alaknak viszont a man-hal, végül az utolsónak a cápa a totemje. A vezető szeméből vonal nyúlik ki az elnök felé, egy másik vonal pedig a kérdéses tavakig. - Egy sziklarajz, a felső-tó-vidéki indiánok műve, s hadjáratot ábrázol: a főnök lovon ül, jobb kezében varázshot; az öt csónakban 50 harcos foglal helyet, ezeket a főnök hadsegéde vezeti, név szerint Kiskamunazee, amit onnan tudunk, mert a csónak fölött a halászsas, indiánul kiskamunazee, képe látható. Itt tehát folyón való átkelésről van szó, s hogy a hadművelet sikerült, mutatja a teknősbéka, a szárazföld szimbóluma; az égbolt és a belerajzolt három Nap pedig világosan jelzi, hogy három nap alatt bonyolódott le. - Magántermészetű közleményt tartalmaz egy indián leány levele (4. ábra.), amelyben egy indián ifjút hív meg barátságos látogatásra. Először a saját törzsének totemjét, a medvét (a) rajzolja fel a kép bal sarkába, a feladó megnevezése céljából, alája pedig a címzett totemjét, a halat (b). A két sátor (c, d) családja lakását jelöli, amely három tó (e, f, g) közelében található; a wigvamból út (h) vezet a főútvonalra (i), onnan pedig újabb elágazás (j) az ifjú lakhelye felé. A három kereszt (k, l, m) a leányt és két nővérét jelenti, minthogy ők már keresztények, az egyik sátorba rajzolt kéz pedig a saját sátrát, ahol ezt a levelét írta. - Egy másik "írás" ennél is egyszerűbb, az is megérti, aki sohasem látott ilyet, különösen, ha tudja, hogy a középre rajzolt ferde kereszt cserét jelent. A kép értelme, illetve a levél tartalma ez: a puska tulajdonosa 30 darab hód bőrt (ezt a puska mellé rajzolt hód és a 30 vonás fejezi ki) hajlandó elcserélni egy bölény-, egy menyét- és egy vidrabőrért.

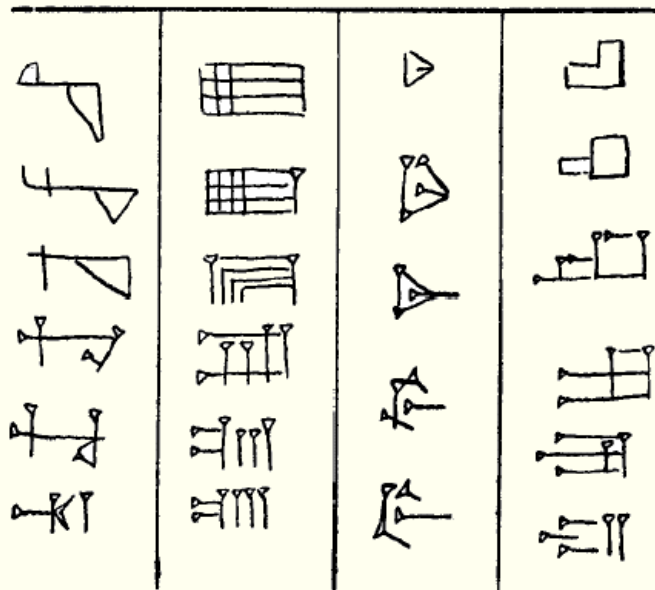
4. ábra. Egy indián leány levele

Amikor egy-egy jel már nemcsak egy fogalmat jelölt, hanem a szó hangalakját is kifejezte, akkor beszélhetünk a szóírás megjelenéséről, Ekkor vált lehetővé, hogy a hosszabb, többtagú szavakat egymás mellé rajzolt jelekkel ábrázoljanak. A tudósok többsége a szóírást tekinti az írás legősibb formájának.

14. ábra. Az ékírás négy alapjele

Az ismeretek bővülése, az új fogalmak, földrajzi vagy személynevek leírásának problémája azonban megkívánta az eddig használt írásmódszer átalakítását. A szavakat elemekre bontották fel: szótagokra, betűkre - így jóval nagyobb variációban álltak rendelkezésre. Azt az írásfajtát, amikor egy-egy rajzjegy már csak egy-egy szótagot jelöl, szótagírásnak, amikor egy-egy ábra egy-egy hangot érzékeltet, betűírásnak nevezzük.

15. ábra. Az ékírás egyszerűsödése: 1. madár, 2. ház, 3. nő (vulva), 4. város

A mezopotámiai ékírás

(Latinul a cunens szó éket jelent, ezért cuneiform írásnak is szokták nevezni.)

Mezopotámia területén nagy népmozgás játszódott le már az ókorban, sok nép élt itt váltva egymást a hatalomban. Ami azonban közös bennük, az az ékírás használata. A sumérek hozták létre az általunk ismert legrégebbi városállamokat a térségben, és a Kr.e. 4. évezred utolsó századaiban már ismerték az írás tudományát. Ez az idő egyezik azzal, amikor Egyiptomban is kialakult az írás, de a két nép önállóan jutott el idáig, kultúráik között nagyon valószínűtlen, hogy érintkezés alakult volna ki. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a legrégebbi sumér írás és a hieroglifák alapvetően különböző jeleket tartalmaznak. A sumér írás is kezdetben tárgyakat jelölt leegyszerűsített, stilizált formában, majd ezek a kis ábrák összekapcsolódnak a szavak hangalakjával, s ennek következtében egy-egy szó jele már csak hangsorként szerepelt egy hosszabb szóban. A jelentés egyértelművé tételére determinatívumokat használtak. Ez a fejlődés gyakorlatilag megegyezik az egyiptomiak írásával, a fő törvények azonosak. A sumér írás és a hieroglifák azonban jelentős pontokon eltérnek egymástól.

A sumérok követői

A sumérokot leigázó akkádok, babiloniak átvették elődeiktől az írás tudományát, de nyelvük különböző szerkezetű lévén kezdetben sumér dialektusban is írtak, ez maradt a kultúra nyelve. Végül a babiloniak ismerték fel azt, hogy a sumér jelek egy kis átalakítással az ő nyelvük lejegyzésére is megfelelnek - ez a reform azonban bonyolultabbá tette az írást, és főképp az utókor számára annak megfejtését. Az újabb változtatást az elámiak végezték el úgy, hogy a fogalomjeleket gyakorlatilag elhagyták és egy majdnem teljesen fonetikus szótagírást hoztak létre. Az ékírás történetében az utolsó nagy változás a perzsák idején játszódtott le: kb. 50 jeltől álló néhány szótagjelet megtartó, de már dominánsan betűket jelölő írásmódot fejlesztve ki. Kezdetben függőlegesen írták egymás alá az ékírásos jeleket, az oszlopok pedig jobbról balra haladtak. Ezt az írásmódot azonban megváltoztatták úgy, hogy a táblákat 90 fokos szögben balra elfordították, ezzel az írás vízszintes irányú és balról jobbra tartó lett, a jelek képszerűsége azonban nagymértékben csökkent. E módosítás hátterében valószínűleg az az egyszerű tény áll, hogy a nedves agyagon könnyen elmaszatolták a már leírt jeleket, s a 90 fokos elfordítással ezt ki lehetett küszöbölni.

Mezopotámia területén óriási mennyiségű agyagtábla maradt fenn, aminek az az oka, hogy Hammurapi, a Kr.e. 18. században élt király törvényben előírta az üzletkötések írásba foglalásának kötelezettségét. A szerződések elkészítését azonban nem a kereskedők vállalták, hanem a piactereken mindig rendelkezésükre állt egy-egy írnok, aki a szöveget lejegyezte, az üzletet megkötő felek csak "aláírták" azt. Az aláírás gyakorlatilag annyit jelentett, hogy a tábla oldalába belenyomták saját pecséthengerüket, ezt mindig a nyakukban hordták. Figyelemre méltó, ahogy ezek az írnokok saját munkájukat is könnyíteni próbálták: léteztek olyan fogantyúval ellátott pecsétek, amelyek a sokszor használt formulák szövegének negatívját tartalmazták, ezeket nyomdához hasonlóan az agyagba nyomva jelentős időt és energiát takaríthattak meg.

Praktikus és érdekes módszert dolgoztak ki az okirat-hamisítás ellen. Az agyagtáblát a ráírt szöveggel, az összes aláírással beburkolták egy újabb agyagrétegbe, amibe újra rögzítették a szöveget és a hitelességet tanúsító szignókat. A két réteg együtt száradt meg. Ha valaki arra gyanakodott, hogy a külső szövegen megváltoztattak valamit, akkor ezt a burkolatot óvatosan letörve ellenőrizni tudta. A rendszert fordítva sem lehetett kijátszani, mert ha valaki letörölte a külső burkot és a belső táblán javított át valamit, majd új burkot készített a megváltoztatott szöveggel, akkor lelepleződött, mivel az új réteg száradáskor összemegy, és így szétpattan az eredetin.

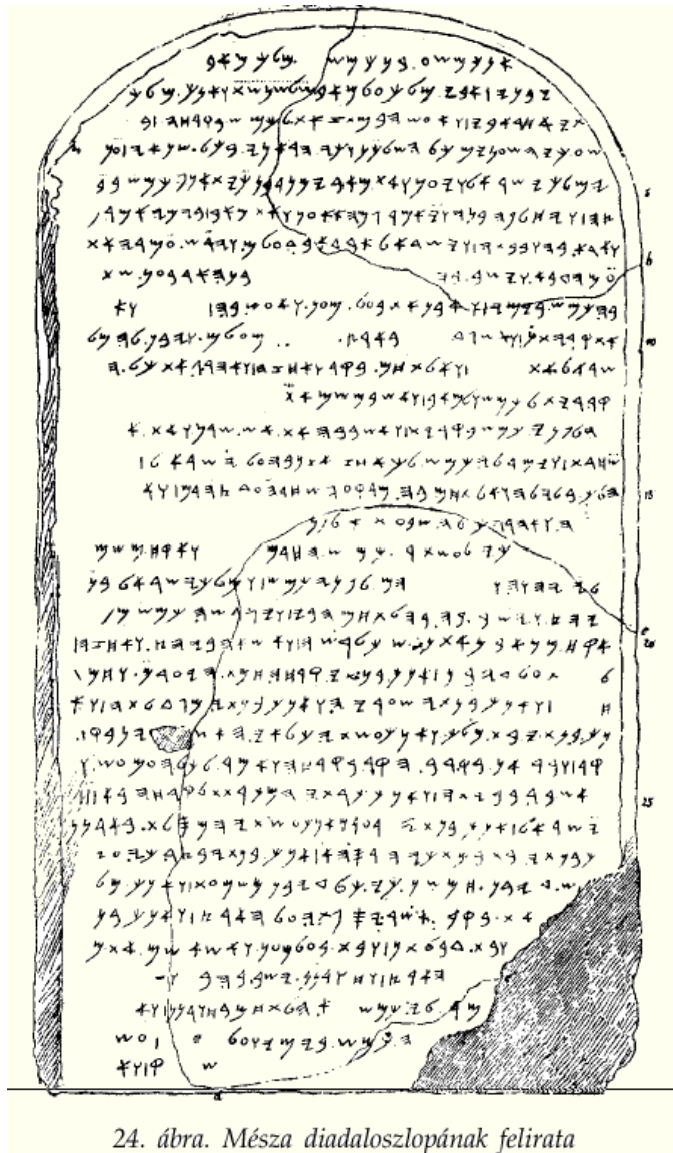
A Mezopotámiában élő népek történelméről valóban sok adat áll a tudósok rendelkezésére, a világ múzeumaiban mintegy 400000 agyagtáblát őriznek. Az asszírok voltak az elsők, akiknek egész könyvtárát megtalálták Ninivében Assurbanapli palotájában – s csak erről az ásatásról 20000 táblát szállítottak a British Múzeumba. Szinte felfoghatatlan mennyiségű írásjelet jelent mindez...

Az első betűírások

Az ábécé kialakulásának ideje, helye vitatott témája az e tárgyú kutatásoknak. Az megállapítható, hogy az egyiptomiak, a mezopotámiai népek, a krétaiak is eljutottak arra a fejlődési szintre, ahol írásjeleikben megjelent a hangok elkülöníthető ábrázolása, de az írásuk alapvető jellegét még nem változtatta meg. A Sínai-félszigeten (hieroglif jelekkel), Ugaritban (ékírásos jelekkel) és a föníciai városokban találták meg az első tisztán

betűírással készült emlékeket.

Az "elsőség" kérdése eldöntetlen és eldönthetetlen, bár különböző tudományos feltevések születtek e téren. Egy dolog azonban bizonyos, az ismert betűírások közül a föníciai bizonyult a legéletrevalóbbnak, ez lett az alapja mai betűhasználatunknak is. A föníciaiak kezdetben az egyiptomi hieratikus írást használták, majd a Kr.e. 14-13. században kialakították saját, 22 mássalhangzóból álló ábécéjüket. Írásukban egy-egy szókezdő hangot jelöltek egy-egy jellel, de a betű neveként megőrizték az egész szót. Így az alef jelét használták az a hang írására, a beth jelével a "b" hangot jelölték. Csak mássalhangzókat írtak le, így a szavak mondatbeli jelentéséből, a szövegösszefüggésből kellett az olvasónak a hiányzó magánhangzókat kikövetkeztetni. (Az a-t torokhangnak és nem magánhangzónak tekintették!!)

24. ábra. Mésza diadalszlopjának felirata

A jeleket vízszintesen jobbról balra írtak, kezdetben nem használtak szóközt, majd később kis pontokkal, vonásokkal különítették el a szavakat egymástól. A föníciaiak írásának legnevezetesebb emléke az ún. moabita kő, amelyet francia tudósok találtak meg a Holt-tenger közelében a 19. század közepén. Mint utóbb kiderült, a Kr.e. 9. századból származó lelet egy Mésza nevű moabita király győzelmeit örökítette meg. Írásjeleit rögtön lemásolták - ez volt a tudomány szerencséje - és előkészületeket tettek az elszállítására. Az ott élő arabok azonban meg akarták akadályozni a kő elvitelét, ezért tüzet gyújtottak alatta, s mikor már teljesen átforrósodott, akkor hideg vizet öntöttek rá. Az eredmény egyértelmű: ízzé-porrá tört az értékes lelet. A kutatók összeszedték a darabokat és a korábban lejegyzett felirat alapján a Louvre-ban összeillesztették azokat.

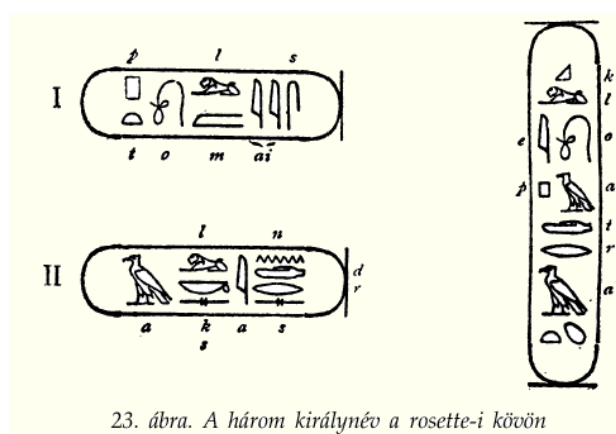
Az egyiptomi hieroglifák

Az öntözőberendezések megalkotása és állandó karbantartása több millió ember jól megszervezett, központi hatalom által irányított munkáját kívánta meg. Kr.e. 3000 körül alakult ki ez az erős, szilárd államszervezet, amelynek élén az istenként tisztelt despota, a fáraó állt. Ekkorra az írásrendszert is kidolgozták, ebből az időszakból már maradtak fenn hieroglifákkal írt források. A hieroglifa ('szent véset') nagyon jellegzetes, egyedi írásmód, hiszen formailag képírás, tárgyakat, élőlényeket ábrázolt nagy hűséggel. Tartalmilag azonban szót, szótagot, sőt mássalhangzót is jelöltek hieroglif jelekkel.

Jelentős mennyiségű forrás maradt fenn, a hieroglifák megfejtése mégis sokáig váratott magára, hiszen a tudósok egy része tiszta képírásnak tekintette, mások viszont a koptok írásából próbáltak kiindulni. A koptok - keresztény egyiptomiak - átvették a görögök ábécéjét, ezzel írták le egyiptomi nyelven szövegeiket, a hiányzó hangzók pótlására viszont a démotikus írás (ld. később) jeleit használták.

A rejtély megoldódik

A rejtély megoldását a rosette-i kő megtalálása tette lehetővé. Napóleon 1798-1799-ben hadjáratot folytatott Egyiptom megszerzésére, ezzel próbálta volna növelni Franciaország nagyhatalmi befolyását. E terv nem valósult meg, viszont a Nílus nyugati deltája egyik ágának bal partján, Rosette városának (arabul: Rashid) erődítési munkálatai közben az egyik sáncárokban fekete bazalttáblát talált egy Bouchard nevű mérnök. A kövön háromféle írás vált könnyen felismerhetővé, de csak a görögöt tudták elolvasni. A szövegből kiderült, hogy ugyanazt írták le hieroglifákkal, a démotikus írásmóddal és a göröggel. A lelet jelentőségét gyorsan felismerték, olyannyira, hogy az angolok a napóleoni háborúkat lezáró fegyverszünet egyik feltételként követelték a kő átengedését. A franciák arra hivatkozva próbálták elhárítani ezt, hogy a bazalttábla az azt megtaláló francia mérnök tulajdona. Így az angolok végül megvásárolták és a British Múzeumba szállították a leletet.

A feliratok másolatát kiadták, így megindulhatott a megfejtés, többen kísérletet is tettek, de elbuktak. Végül Jean Francois Champollion jött rá a megoldásra és olvasta először a szöveg egyiptomi változatát. A kiindulópontot a rejtjelek megfejtésében hagyományosan használt statisztikai módszer jelentette. Eszerint megvizsgálta az egyes jelek ismétlődési gyakoriságát, valamint megállapította, hogy a görög szöveg 468 szóból, míg a hieroglif 1419 jelből áll. Ebből a tényből mindjárt azt a

következtetést vonta le, hogy a jelek nem szavakat jelölnek, hanem annál kisebb egységeket ábrázoltak velük, tehát egy egyiptomi szó több jelből is állhat. Champollion tehát felismerte, hogy a hieroglifák a következő elemek vegyítéséből származnak: szójelek, egyes hangcsoportokat ábrázoló és egy-egy hangot rögzítő jelek. A hieroglifák közt nincs szóelválasztó jel, szóközt sem hagytak. Az írás iránya különböző lehetett, írtak függőlegesen és vízszintesen is.. Ezt használhatták mintának, segített eldönteni, hogy milyen formában lehet helyesen lejegyezni a mondanivalót.

A kurzív jellegű írás

A kufi mellett már kezdetben kialakult egy hajlékony vonalvezetésű, kerek formákat használó kurzív írás, a naszkhi, amely azután olvashatóbb volta miatt elterjedt. A kerek írásfajtákban a sort a hurokvonalak összetett sorozata alkotja. Maga az arab írás 28 mássalhangzót tud érzékeltetni, de ehhez csak 17 önálló jelet használnak, a többit a jelekhez csatlakozó pontokkal fejezik ki, így tudatják, hogy az egyes betűk hangértéke megváltozott. A mohamedán művészeti alkotásokat, épületeket látva feltűnhet, hogy írott szöveggel díszítik azokat. E tény magyarázata a vallási előírásokban keresendő, tudniillik a muszlim vallás tiltja az emberek ábrázolását, így ehelyett a nagyon szép, díszes formájú írást használják díszítő motívumként. Az arab írásnak sok változata alakult ki, hiszen eltérő jellegű nyelvet beszélő népek tértek át mohamedán hitre, a Koránt viszont csak arab írásjegyekkel másolták. Ezek az eltérő regionális változatok érzékeltetik az egyes népek beszédhangjainak sajátosságait, jellegzetességeit. A két utóbb kiemelkedő szerepet játszó arabul író nép: az oszmán-török és a perzsa szintén saját változatokat alkotott, ráadásul nem ugyanolyan jelekkel jegyezték le a kereskedelmi, a hivatalos iratokat és a szépirodalmi alkotásokat. A mohamedán vallásra áttért népek között van olyan, amelynek nyelvi sajátosságait, hangkészletét az arab írás csak nehezen, bonyolultán tudja visszaadni. Így történhetett meg például, hogy 1928-tól a török nemzetgyűlés határozata alapján az arab helyett a latin írást használják Törökországban.

A modern számok írását is az araboknak köszönhetjük, lévén, hogy ők közvetítették a hinduktól azon írás/számjelek eredeti változatait, amelyeket Európa az ezredfordulót követően átvett és egyre szélesebb körben alkalmazott.

A görög írás

A kezdetek: Kréta, Mykéne

A görög világ első írásai szótagírások: a krétai lineáris A, illetve az ebből származó lineáris B, amelyet a mykénéi korban is használtak. Ezekkel rokon a ciprusi görögök írása, amely a Kr.e. 4. századig használatban maradt. A két legrégebbi betűírási felirat a Kr.e. 8. századból származik, mindkettő kancsókra vésett szöveg. A görög hagyomány szerint a betűírás tudományát Kadmosz, Agénor föníciai király fia hozta Hellaszba, ő ismertette meg 16 betűt a görögökkel (ld. 16 mássalhangzó), amit később Palamedész négygyel, majd Epikharmész és a keoszi Szimonidész még újabb 4 betűvel toldott meg. A görög ábécé föníciaiból való származtatása nem csupán a mondai hagyományra épül, hanem a konkrét bizonyítékok alapján is alátámasztható.

A görög írás sajátosságai

A föníciai ábécé azonban csak mássalhangzókat tartalmazott, a görög nyelvben viszont a magánhangzóknak is fontos szerep jutott, tehát valahogy jelölni kellett ezeket. 16 mássalhangzójuk jele mellé a magánhangzók lejegyzésére olyan betűket vettek át, amelyeknek a görögben nem volt hangértéke, nem használták őket. A betűírás viharos gyorsasággal terjedt Hellaszban, a e tény sokféleképpen próbálták magyarázni. Biztosan szerepet játszott benne a kereskedelmi ügyletek tisztábbá, átláthatóbbá tételének igénye, a fontos események, kulturális értékek lejegyzésének és az utókorra hagyományozásának vágya - és ha már sokan tudnak írni, olvasni, akkor a hétköznapi érintkezést is megkönnyíthette.

I. Tábla							
Minósi jelek	Kyprosi jelek		Föníciai betűk		Görög betűk		
𐀀 𐀁 𐀂 𐀃 𐀄	a			𐤀	Α	α	
𐀅 𐀆 𐀇 𐀈	ba, pá			𐤁	Β	β	
𐀉 𐀊 𐀋 𐀌	ga, ko	𐀍 𐀎	ko	𐤂	Γ	γ	
𐀏 𐀐 𐀑	tá, da			𐤃	Δ	δ	
𐀒 𐀓	[h]e	k	e	𐤄	Ε	ε	
𐀔 𐀕	wa[u]	𐀖 𐀗	u	𐤅	Υ	υ	
𐀘 𐀙	zo	𐀚	zo	𐤆	Ζ	ζ	
𐀛 𐀜 𐀝 𐀞	ha			𐤇	Η	η	
𐀟	ðe			𐤈	Θ	θ	
𐀠 𐀡	je	𐀣	je	𐤉	Ι	ι	
𐀤 𐀥	ka	𐀧	ka	𐤊	Κ	κ	
𐀨 𐀩	la	𐀫	la	𐤋	Λ	λ	
𐀬 𐀭 𐀮	mi	𐀰 𐀱 𐀲	mi	𐤌	Μ	μ	
𐀴 𐀵	nà			𐤍	Ν	ν	
𐀸 𐀹 𐀺; I	sa; ze			𐤎	Ξ	ξ	
𐀼 𐀽 𐀾	o			𐤏	Ο	ο	
𐀿 𐁀 𐁁 𐁂	pe	𐁄 𐁅	pe	𐤐	Π	π	
𐁆; 𐁇 𐁈	se; sa	𐁉 𐁊	se; sa	𐤑	Ρ	ρ	
𐁋 𐁌	qu			𐤒	Ϝ	ϝ	
𐁍 𐁎; 𐁏; 𐁐	ra; re; ra	𐁑 𐁒; 𐁓	ra; ra	𐤓	Ρ	ρ	
𐁔; 𐁕 𐁖	si; se	𐁗		𐤔	Σ	σ	
𐁘 𐁙; 𐁚 𐁛	ta; tá	𐁜	ta	𐤕	Τ	τ	

27. ábra. Georgiev táblája, I.

Az ókori görögök írásának több dialektusa létezett, ahogy azonban a iónok befolyása (ld. Athén) egyre nőtt, úgy hódított teret magának a ión nyelvjárás és írás is. Kr.e. 403-tól a keleti ión írás betűi alkották a klasszikus ábécét, s ez nagymértékben elősegítette az egységes kultúra kialakulását.

A görögök több betűformát használtak: a kőbe vésett feliratok betűit monumentálisnak vagy kapitálisnak nevezték. Ezt formálták át kissé annyira, hogy papiruszon is könnyen lejegyezhető legyen - ez a könyvírás vagy texturális. Mindennapi használatra a már kicsit megdőlő, betűket egymáshoz jobban kötő kurzív írás terjedt el. A Kr.e. 3. században jelent meg a kerekded formákat megjelenítő, rendkívül népszerűvé váló unciális betűtípus. Az eddig felsoroltak mind majuszkulák, vagyis nagybetűk voltak, csak a 9. századtól hódított teret a minuszkula, a kisbetű, amelynél már lefelé és felfelé is betűkinyúlások figyelhetők meg. A görög írás soriránya kezdetben föníciai mintára jobbról balra haladó. A Kr.e. 7. századtól tűntek fel azok a

feliratok, amelyek busztrufedon (ökörszántás) technikával készültek: az egyik sorban jobbról balra, a következőben balról jobbra írtak. A máig is használatos balról jobbra tartó haladási irány csak a Kr.e. 500 után vált elterjedté és véglegessé.

Írás és kultúra

A görög kultúrában és a nép életében az írás teljesen más szerepet töltött be, mint az ókori Keleten. Egyiptomban vagy Mezopotámiában e tudomány kevesek kiváltsága, Hellaszban azonban sokak számára a mindennapi élet része. A demokrácia szintjére eljutó poliszokban a polgárjog gyakorlásának feltétele egy alapszintű írni és olvasni tudás, hiszen a szavazás titkosságát - pl. osztrakiszmosz esetén - csak így lehetett biztosítani. Az írás kezdi elveszíteni misztikus szerepét. Maga Platón, a görög bölcselet egyik legmeghatározóbb személyisége is amiatt kesergett, hogy az emberek az írásnak már nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint a szóbeli kommunikációnak, a közvetlen vitának. Ez a váltás nagyban emlékeztet bennünket a Gutenberg-galaxis elmúlása felett kesergőkre.

A latin írás

A rómaiak a Kr.e. 2. század folyamán meghódították a görög városokat, s így közvetlen érintkezésbe kerülhettek kultúrájukkal, amelyen egyben továbbélését is biztosították. A római családok - ha tehették - nagyon szívesen alkalmaztak görög rabszolgákat gyermekeik nevelőjeként, ezzel lehetővé tették a több évszázados, nagyon magas szintű kultúra fennmaradását. Az írást azonban - a közhiedelemmel ellentétben - nem közvetlenül a már hosszú ideje Dél-Itáliában élő kereskedőktől tanulták meg (ld. délitáliai görög gyarmatvárosok), hanem az etruszoktól, és csak négy, az etruszkból hiányzó betűt vettek át a hellénektől

A rómaiak írása

A középkor újításai és a reneszánsz

A Nyugat-római Birodalom bukása után az írás jelentősége nagy mértékben csökkent, ezt az időszakot írásreakció néven jegyzi a szakirodalom.

Rendkívül jelentős változást hozott Nagy Károly uralkodása az írás történetében, hiszen az ő tanácsadója - Alkuin volt az, aki megteremtette a karoling minuszkulának nevezett új kisbetűs betűformákat. Ennek vonalai gyorsan papírra vethetők, könnyen olvashatók – ez részben a gondosan kihagyott szóközöknek is köszönhető - és nem utolsósorban jóval kevesebb helyet vesznek igénybe, mint a majuszkulák.

Ⲁ aleph

Ⲃ bet

Ⲅ gimel

Ⲇ daleth

Ⲉ he

Ⲋ vav

Ⲍ zain

Ⲏ cheth

Ⲑ tet

Ⲓ yod

Ⲕ kaph

Ⲗ lamed

Ⲙ mem

Ⲛ nun

Ⲝ samech

Ⲟ ain

Ⲡ phe

Ⲣ tsade

Ⲥ qoph

ⲧ reš

ⲩ šin

ⲫ thav

Α alpha

Β beta

Γ gamma

Δ delta

Ε epsilon

Ϝ vau

Ζ zeta

Η ēta

Θ theta

Ι iota

Κ kappa

Λ lambda

Μ mü

Ν nü

Ξ ksi

Ο omikron

Π pi

Ϟ koppa

Ρ rho

Σ sigma

Τ tau

Υ üpsilon

Φ phi

Χ χi

Ψ psi

Ω omega

Ϸ sampi

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Z

34. ábra. Az ósémita, a görög és a latin ábécé

A glagolita és a cirill írás

Önálló szláv írás

A szláv népek ezen írásai viszonylag új keletűek, a 9. századból származnak. E nyelveket vizsgáló tudósok szerint az a tény, hogy az írni és olvasni jelentésű szavak mindegyik szláv nyelvben közös töre vezethetők vissza, arra utal, hogy már az együttélés idején (Kr. e. 1. évezredben) valamiféle jeleket használtak írás céljára. Erről a kérdésről közelebbit azonban nem tudtak megállapítani. A szlávok a kereszténység felvételével gyakorlatilag egyszerre alkották meg ábécéjüket. A 9. században a Morva Birodalom ura, Rásztiszlav az egyre erősödő német befolyás ellensúlyozására a bizánci császártól kért térítő papokat. Mihály császár két Szalonikiből származó tudóst: Konstantint (szerzetesi nevén Cirillt) és testvérét Metódot bízta meg ezzel a feladattal, hiszen ők ismerték az akkori bolgár nyelvet.

Ⲁ	aleph	Α	alpha	Α	A
Ⲃ	bet	Β	beta	Β	B
Ⲅ	gimel	Γ	gamma	Γ	C
Ⲇ	daleth	Δ	delta	Δ	D
Ⲉ	he	Ε	epsilon	Ε	E
Ⲋ	vav	Ϝ	vau	Ϝ	F
Ⲍ	zain	Ζ	zeta	Ζ	G
Ⲏ	cheth	Η	ēta	Η	H
Ⲑ	tet	Θ	theta	Θ	I
Ⲓ	yod	Ι	iota	Ι	K
Ⲕ	kaph	Κ	kappa	Κ	L
Ⲗ	lamed	Λ	lambda	Λ	M
Ⲙ	mem	Μ	mü	Μ	N
Ⲛ	nun	Ν	nü	Ν	O
Ⲝ	samech	Ξ	ksi	Ξ	P
Ⲟ	ain	Ο	omikron	Ο	Q
Ⲡ	phe	Π	pi	Π	R
Ⲣ	tsade	Ϟ	koppa	Ϟ	S
Ⲥ	qoph	Ρ	rho	Ρ	T
ⲷ	reš	Σ	sigma	Σ	V
ⲹ	šin	Τ	tau	Τ	X
ⲻ	thav	Υ	üpsilon	Υ	Y
		Φ	phi	Φ	Z
		Χ	chi	Χ	
		Ψ	psi	Ψ	
		Ω	omega	Ω	
		Ϻ	sampi	Ϻ	

34. ábra. Az ósémita, a görög és a latin ábécé

A helyi szláv nyelv ismerete feltétlenül szükséges számukra a bizánci egyház területén, hiszen az igehirdetés csak a görög anyanyelvűeknek folyt görögül, a többi nép saját nyelvén hallgatta a szertartások szövegét. A 9-10. században még nagyon csekély eltérés jelentkezett az egyes szláv nyelvek között, így ha valaki az egyiket értett, a többin sem okozott számára nehézséget a kommunikáció. (Ugyanis a 9. sz-ban fejeződött be a szláv népek elkülönülése, s ekkortájt jöttek létre az első szláv államalakulatok is.) Konstantin és Metód feladata nem csupán a hit terjesztésére szorítkozott, hanem egyben a szent írások fordítása, a liturgikus nyelv megteremtése is rájuk várt.

E szövegek lejegyzésére alkotta meg Konstantin az új ábécét, amely a klasszikus görögből származó bizánci írást vette alapul. Ezt az új írást nevezzük glagolitának (az óegyházi szláv beszélni, mondani kifejezésből ered a szó).

A morvaországi hittérítőket Metód halála után (885) elűzték, így többen visszatértek Bulgáriába - köztük a macedóniai származású Kliment. Ő szerkesztette a 24 görög unciális és 5 glagolita betűjel felhasználásával azt az új írást, amelyhez még 14 saját tervezésű betűt is csatolt. Ezt a 43 tagból álló ábécét nevezték el a nagy tudós tiszteletére cirill írásnak.